

STRUČNÁ HISTORIE STÁTŮ

POLSKO

Miloš Řezník

S T R U Č N Á H I S T O R I E S T Á T Ů

Polsko

MILOŠ ŘEZNÍK

N A K L A D A T E L S T V Í L I B R I , P R A H A 2 0 0 2

© Mgr. Miloš Řezník, PhD., 2002

© Libri, 2002

ISBN 80-7277-129-9

Obsah

Předmluva	11
Polské země před příchodem Slovanů	12
Slovanské osídlení	15
Polsko v raném středověku	19
Polanské knížectví	19
Boleslav Chrabrý a Polské království	21
Politický vývoj v období 1025–1138	23
Sociální vývoj Polska do 12. století	28
Hospodářský a kulturní vývoj v raném středověku	31
Politický vývoj v období rozdrobenosti (1138–1305)	34
Dědické dělení země	34
Mongolský vpád	35
Integrační tendence ve 13. století	36
Obnova královského titulu, Václav II.	37
Třinácté století – nové hospodářské a sociální fenomény	40
Vznik měst a formování šlechty	41
Církev a kultura ve třináctém století	43
Prusy a Řád německých rytířů	45
Na cestě k jednotě, velmoci a unii (1306–1386)	49
Vladislav Lokýtek	49
Kazimír III. – upevňování diplomatickou cestou	50
Reformy Kazimíra III.	52
Na cestě k polsko-litevské unii	54
Od unie ke Grunwaldu (1386–1411)	56
Středověký národ. Budování stavovské monarchie	60
Privilegia šlechty	61
Kulturní podzim polského středověku	63
Politický vývoj a mezinárodní postavení v 15. století	66
Pod vlivem krakovského biskupa. Ohlas husitství	66
Přístup k Baltu	68
Polsko, baltský obchod a šlechtické folwarky	71
Za vládu jednotného šlechtického stavu. Poslední jagellonské století	74
Zápas šlechty s magnáty	74
„Jagellonská Evropa“?	75

- Obrana stavovských privilegií 76
- Územní vývoj. Zápás o Balt 77
- Lublinská unie 80
- Humanismus, renesance a reformace 82
 - Literatura 82
 - Školství a věda 84
 - Reformace a tolerance 85
- Šlechtická Rzeczpospolita, první královské volby 87
 - Stavovský systém 89
- Mocenská expanze, Polsko v době Báthoryho a Vasovců 92
 - Polsko jako velmoc 93
 - Kozáci 97
- Krise polsko-litevského státu v polovině 17. století 99
 - Kozácké povstání na Ukrajině 99
 - Potopa 100
- Vrcholící stavovství, sarmatismus, protireformace 102
 - Ústup z hospodářské prosperity 102
 - Stavovský systém a liberum veto 104
 - Protireformace a ústup tolerance 106
 - Sarmatismus a baroko 107
- Politický vývoj mezi potopou a severní válkou (1660–1700) 110
- Polsko-saská unie a velká severní válka 114
 - Růst ruského vlivu 117
- Reformní hnutí 120
- První dělení Polska 124
- Polské osvícenství, reformy a Velký sejm 126
 - Reformy 70. a 80. let 18. století 127
 - Velký sejm a ústava 128
- Kościuszkovo povstání a zánik státu 132
- Polsko v době napoleonských válek 135
 - Situace v záborech 135
 - Ve víru evropského vývoje 137
- Mezi Vídeňským kongresem a listopadovým povstáním (1815–1831) 141
 - Pruský zábor a rakouská Halič 141
 - Polské království 143
- Velká emigrace, jaro národů a lednové povstání (1831–1864) 146

- Důsledky povstání 146
- Povstání v Krakově a Haliči 149
- Revoluce 1848 150
- Polské království a lednové povstání 151
- Organická a pozitivní práce. Polské zábery mezi lednovým povstáním a první světovou válkou (1864–1914) 154
- Ruský zábor. Hospodářský růst 154
- Vznik politických stran 156
- Poznaňsko v Německé říši. Kulturkampf 158
- Halič a její autonomie 160
- Polská kultura záborového období 164
- První světová válka a vznik nezávislého Polska 168
 - Území a hranice 171
- Počáteční léta Polské republiky 174
- Sanace 177
- Polská kultura a věda mezi světovými válkami 181
- Polsko ve druhé světové válce 184
 - „Čtvrté dělení Polska“ 184
 - Okupační teror a holocaust 185
 - Odboj 187
 - Osvobození 190
- Poválečné Polsko a budování komunistické moci (1945–1956) 192
- Gomułkovské a gierkovské Polsko (1956–1980) 197
- Polská kultura 2. poloviny 20. století 202
- Hlavní rysy vnitřního vývoje po roce 1989 205
 - Vnější vztahy 206
 - Vnitropolitický vývoj 208
- Česko-polské vztahy 212
- Doporučená literatura 218
- Encyklopedické heslo 222
- Důležité informace pro cesty do Polska 229
 - Zastupitelské úřady 229
 - Telefonní čísla 230
 - Internetové adresy 230
- Jazyková první pomoc 231
 - Nejdůležitější slova a fráze 231
 - Výslovnost 231

Předmluva

Tato kniha nemá být obsáhlou syntézou ani faktografickým zhuštěním polských dějin. Má sloužit širokému publiku k základní informovanosti a především orientaci v polské minulosti a jejích nejvýznamnějších problémech. Nechce být snůškou vybraných fakt: ačkoliv je především zpracováním populárním, nevyhýbá se poukázat na problematičnost řady historických témat, a to zejména na problematičnost výkladovou a hodnotící. Kromě faktografických informací a pokusů o základní postižení některých historických jevů a procesů si všímá jejich významu pro další utváření Polska, polského státu, národa a kultury, chce alespoň zčásti ukázat, jak tyto problémy žily v historickém vědomí a jak se dále podílely na vývoji polských dějin i na formování toho, co by se s nadsázkou dalo nazvat polskou mentalitou. Geneze současného Polska je tak jedním z hledisek, která se při vzniku předkládané práce uplatnila.

Jakkoli se snažíme sledovat polskou minulost z více úhlů pohledu, jedná se zejména u pasáží věnovaných kulturním dějinám jen o letmý přehled základních problémů, tendencí a informací. Pozornost věnovaná politickým dějinám a s nimi spojené faktografii naopak nabývá na převaze zejména pro nejnovější období. To je opět do značné míry způsobeno perspektivou současnosti: jsou to události, jména a problémy politických dějin 20. století, na které i současný zájemce o polské dění či návštěvník Polska denně naráží při sledování veřejných politických a jiných diskusí, polského tisku, v názvech ulic a institucí i v soukromých rozhovorech. Zároveň lze jen velmi těžko stručně shrnout sociální a kulturní vývoj posledních desetiletí, neboť je v mnohém předčasně charakterizovat základní podstaty dosud probíhajících procesů, nemluvě o tom, že se tyto jevy v mnohém musí teprve stát předmětem analýzy.

Pro polské dějiny nám v současnosti chybí moderní syntetické zpracování. Předkládané stručné dějiny tuto mezeru mohou zaplnit jen z malé části. Přesto si kladou za cíl přispět alespoň dílčí měrou k poznání a pochopení našich sousedů.

Lipsko, 12. května 2002

Polské země před příchodem Slovanů

Na základě dosavadních znalostí polské prehistorie, které se opírají o výsledky archeologických výzkumů, lze konstatovat, že se oblast dnešního Polska v nejstarších dobách ničím podstatným neodlišovala od jiných území střední Evropy. Nejstarší známé stopy osídlení sahají hluboko do starší doby kamenné. Z polského území je doloženo osídlení tzv. člověka neandrtálského nebo jiného, jemu blízkého, kočujícího ve skupinách dvaceti až třiceti jedinců. V nové vlně osídlení se zde podobně jako v jiných okolních oblastech před šestnácti až deseti tisíci lety objevil – zřejmě z Asie – *homo sapiens*. Tito obyvatelé s sebou přinesli nové formy nářadí i sociálních vztahů: pravděpodobně tehdy se objevila prvotní dělba práce a život v rodech, zřejmě spojený s matriarchátem a různými kulty, vážícími se patrně k loveckému způsobu života. V mezolitu, střední době kamenné, začal podstatněji roli v obživě hrát rybolov. Mladší doba kamenná s sebou přinesla i tzv. neolitickou revoluci, spočívající v přechodu k obdělávání půdy a usedlému způsobu života. Z polského území je doloženo pěstování ječmene, žita a prosa.

S obdobím neolitu a počátky zemědělství je spojen zrychlený společenský a technický vývoj a nové vlny osídlení. Některé novinky v zemědělství ve 3. tisíciletí před n. l. souvisely s příchodem nových obyvatel z Podunají. Z následujícího období je doložena existence výměnného nadlokálního obchodu a společenské dělby práce, rozvíjelo se hrnčířství, zpracování vlny a kůže. Nálezy neolitických pohřebišť vypovídají o existenci kultů, magie a víry v posmrtný život. Patrně nejrozvinutější oblastí dnešního Polska byl jihozápad, kde se před necelými 4 000 lety rozvinula – podobně jako v Čechách a na Moravě – únětická kultura.

Na konci neolitu se zřejmě objevili také první obyvatelé indoevropského původu. V severovýchodní oblasti dnešního Polska to asi již tehdy byli Baltové. Patrně brzy poté – v 17. stol. před n. l. – se na dnešní polské území rozšířila i znalost a schopnost zpracování kovů, čímž tato oblast vstoupila do

doby bronzové. S tím byl přirozeně spojen nový rozvoj a zdokonalení výroby náradí a zbraní, jakož i nové formy sociálních vztahů. Život lidí se organizoval do monogamních rodin zapojených do patriarchálních rodů, které se dále spojovaly do kmenů, jejichž jednotlivými elementy byly blízký nebo totožný způsob života a jazyk. Vzájemné střety kmenů vyvolaly i potřebu nových forem společenského života, jeho organizace a institucí, včetně kmenových shromáždění.

Příchod nových obyvatel z východu a jihu v 16. století před n. l. na většinu polského území způsobil, že se zde rozšířila poměrně jednotná, tzv. třetiněcká kultura, na niž pak zhruba v letech 1 300–400 před n. l. částečně navázala kultura lužická, známá i ze severu našich zemí, jejíž pozdní období je spojeno s nástupem doby železné. Nejpozději v této době došlo k výraznému rozvoji a rozšíření obchodu, v jehož rámci měly polské země spojení mimo jiné se Skandinávií. Ve stoletích před počátkem našeho letopočtu se polské země staly předmětem skythské a zejména keltské expanze i cílem nových migračních vln. Kontakty s Kelty přinesly znalost řady technických novinek. Od konce 2. století před n. l. přitom dnešní Polsko zcela ovládly dvě kultury: oksywská na severu a przeworská na jihu. Zatímco některé nálezy z oblasti przeworské kultury nasvědčují velkému rozvoji hutnictví železa, ke kterému došlo zřejmě v souvislosti s keltskou expanzí a obchodem, nálezy z oblasti kultury oksywské dokládají četné obchodní styky nejen s Kelty, ale i s Itálií. Skutečnost, že se soustřeďují hlavně podél dolní Visly, napovídá, že již tehdy hrála tato řeka roli významné tepny dálkového obchodu a že komoditou, která odsud byla vyvážena, byl zřejmě jantar. V následujícím období tzv. doby římské (do konce 4. století n. l.) pokračoval rozvoj dálkového obchodu: polské země měly obchodní styky se Středomořím, jako obchodní zboží se v širší míře objevily i luxusní předměty.

Rozvoj železářské výroby v oblasti przeworské kultury v době římské pokračoval. Centrem této produkce zřejmě byla oblast Svatokřížského pohoří (Góry Świętokrzyskie) jižně od Kielcí, zatímco na Krakovsku se soustředila a rozvíjela výroba keramiky. Przeworská kultura nejen přetrvávala řadu staletí, ale zároveň se teritoriálně výrazně rozšířila do dnešního jižního Běloruska, na Ukrajinu a do východních částí Slovenska a Ma-

ďarska. Zčásti se tak dělo osidlováním dosud neobydlených oblastí. Spolu se zhuštěním osídlení v jižním Polsku to nasvědčuje skutečnosti, že zde tehdy došlo ke zrychlenému populačnímu růstu. To vše bylo doprovázeno i narůstající sociální diferenciací a organizací.

V oblasti dřívější oksywské kultury naopak došlo k viditelným změnám, jež zřejmě souvisejí s migračními posuny a příchodem germánských Gótů ze severu do dolního Povislí. Etnické určení těchto kultur je ovšem nejisté, bývají připisovány i Slovanům. Mnohé archeologické památky vykazují příbuzné znaky s nálezy skandinávskými. K významným nálezům ze severního Polska patří mohylová pohřebiště na Kašubech. Naleziště ve Wielbarku nedaleko Elbinka pak dalo název celé kultuře, která se později – zřejmě s dalšími migračními pohyby Gótů – šířila dále jihovýchodním směrem až na jižní Ukrajinu. Východně od severopolské oblasti wielbarské kultury přetrvávalo baltské osídlení. Právě jeho nejzápadnější část v oblasti východních Prus, tj. severovýchodu současného Polska, vstoupila do obchodních kontaktů se vzdálenými zeměmi. U pruských Baltů se tak objevila řada předmětů římské provenience, jež se sem dostaly výměnou za jantar.

Slovanské osídlení

Tak jako v případě jiných slovanských národů i v polském prostředí hraje příchod Slovanů klíčovou roli v historickém vědomí. Bývá totiž považován za skutečný počátek vlastních dějin, jež Poláci chápou jako historii národa, který zůstává – v polském prostředí asi ještě výrazněji než v jiných zemích – základním společenstvím, s nímž se lidé identifikují. Zároveň ovšem příchod Slovanů, respektive „Poláků“, měl mimořádný význam i v historickém vědomí předmoderní doby, ať už to bylo v souvislosti s tradicemi předmoderního stavovského či jinak definovaného národa nebo s tradicí a „ideologií“ polského státu, a to samozřejmě i středověkého, s tradicí panovnické dynastie a podobně. Zde by bylo možno odkázat na v mnohém velmi podobnou situaci a roli historické tradice ve středověkém i novodobém prostředí českém. Tradice příchodu polských kmenů do Polska byla úzce spojena s představami o počátcích polského státu a měla velký význam pro jeho legitimizaci i pro legitimizaci vlády piastovské dynastie. Středověká legenda o společném příchodu bratří vojvodů Čecha a Lecha do české kotliny a o tom, jak se Lech se svým lidem rozhodl pokračovat v cestě a hledání nové vlasti, až došel do polských zemí, čímž došlo k rozdělení slovanského lidu na českou a lašskou, tedy polskou větev, sice patří do oblasti pověstí, v polské historické tradici a kultuře má však od středověku až po současnost významné místo.

Východní část dnešního polského území bývá, zejména ve starší literatuře, často označována za součást široké „pravlasti Slovanů“ mezi Vislou a Dněprem, oblasti, kde se měla dovršit slovanská etnogeneze, kde mělo dojít ke konečnému oddělení větve Praslovanů od společného indoevropského kmene. Novější literatura hledá toto území poněkud dále na jihovýchodě, severně od Černého moře. Nedlouho poté, zřejmě však až v prvních stoletích našeho letopočtu, došlo i k oddělení východoslovanské větve od západoslovanské, jejíž osídlení se přiblížilo Karpatům.

Slovanské osídlení pozdějších západoslovanských zemí,

tedy i Čech a Polska, představuje až pozdější fázi velkých migračních pohybů nazývaných velkým stěhováním národů. Zatím se území mezi Karpatami, Odrou a Baltem stalo oblastí, kam mířily – vesměs ze severu – germánské kmeny: nejprve Gótové, kteří se na Baltu objevili již v 1. století, a brzy po nich Gepidové. Ve 2. století se Gótové přesunuli do Černomoří, ve 3. století odešli po těžkých bojích s Burgundy i Gepidové. Teprve v 5. století se na polském území zcela prokazatelně usazují slovanské kmeny a snad dochází i k vytvoření prvních kmenových teritorií. Ve Slezsku se zřejmě tehdy usadili Obodrité, kteří pod tlakem dalších migračních pohybů, spojených také s avarskými nájezdy, v 6. století přešli Odru a pronikli do středního a dolního Polabí.

Základem společenské organizace tehdejších Slovanů byl zřejmě rod. Nejdůležitější zdroje obživy představovalo obdělávání půdy, chov dobytka, lov a v rostoucí míře zřejmě i loupeživé výpravy. Polyteistický náboženský systém byl spojen s rozdílným významem hlavních božstev, vedlejších bohů a démonů, s kultem přírodních sil a mocností. Různé formy společenské organizace a spolupráce, opřené zřejmě zejména o sousedský vztah mezi rodinami (opolí), spočívaly mimo jiné v rozdělení prací a rolí, společném obdělávání polí či pastvě dobytka. To dalo základy narůstající sociální organizaci a diferenciaci, která se postupem doby zvětšovala, zviditelňovala a upevňovala. Byla spojena také s potřebou společné obrany, jejímž výrazem byl vznik opevněných míst. Z původně jednotné společnosti se začaly vydělovat jednotlivé vrstvy a skupiny s rozdílnými rolemi. Z pozdějších popisů vnějších pozorovatelů vyplývá, že nejzákladnější teritoriální jednotkou byl především kmen, zapojený někdy do tzv. velkokmenů. Území dnešního Polska tak bylo někdy v 9. a 10. století rozděleno do množství kmenových či velkokmenových teritorií: území Vislanů v Malopolsku, Mazovanů v Mazovsku, Slezanů v Dolním Slezsku, Ďadošanů ve středním Poodří v oblasti Hlohova, Polanů ve Velkopolsku, Kujavanů v Kujavsku, Bobřanů podél řeky Bóbr v Dolním Slezsku. Slezské kmeny bývají někdy považovány za odlišnou skupinu od kmenů „vnitřního Polska“ (Mazovanů, Kujavanů, Vislanů či Polanů). Zejména to však platí o západoslovanských kmenech v Pomoří a Pomořanech, ozna-

čovaných za samostatnou pomořanskou jazykovou skupinu (Pomořané, Pyrzyczané aj.) vedle příbuzných skupin polské a polabské, s nimiž má představovat severní větev západních Slovanů. Za pozůstatek pomořanského jazyka bývá považována současná kašubština.

Během prvních staletí slovanského osídlení došlo k rozvoji kmenové organizace, sociální diferenciace a teritoriálního vymezování, opřené o síť hradišť s místními velmoži (knížaty), kteří disponovali vlastní družinou. Kolem hradišť se začala vytvářet řemeslnicko-kupecká podhradí. Rozhodující roli hrály kmenové staršiny. Počet hradišť (archeologicky jich zatím bylo prokázáno na 2 000), úrodnost obdělávané půdy a ovládání obchodních cest rozhodovaly o síle a moci jednotlivých kmenů, z nichž některé se dokázaly prosadit vůči kmenům sousedním. To vedlo k postupnému vytváření oblastí dominujícího postavení Vislanů a Polanů.

Ani po ukončení tzv. velkého stěhování národů nebylo dnešní polské území obýváno výhradně Slovany. V jeho severovýchodní části, východně od dolní Visly v Mazursku a Varmii žily baltské kmeny Prusů, Pomezanů, Galindů a na východě i Jatvingů. Jejich nejvýznamnějším střediskem v této oblasti byl zřejmě obchodní přístav Truso nedaleko dnešního Elbinku.

Prohlubující se sociální diferenciace vedla podobně jako v jiných zemích k vytvoření jednotlivých sociálních vrstev a skupin, v prostředí skupin bojovníků se začaly utvářet předpoklady pro vznik kmenové šlechty. Urychlení těchto procesů bylo mimo jiné způsobeno i narůstající obchodní výměnou a přílivem drahých předmětů. K nárůstu obchodních styků došlo zejména v 9. století, kdy skandinávští Varjagové zprostředkovali obchodní výměnu polských kmenů se západní Evropou a Středomořím. Za kožešiny a otroky se do země dostávaly drahé kovy. Tyto jevy a procesy jsou úzce spojeny i s počátky takových forem společenské organizace, které bývají označovány za předstátní či raně státní. Jejich výrazem jsou počátky nejjednoduššího vedení vojenské, hospodářské a soudní správy, jež se spolu s potlačením vojenské demokracie a tendencemi k tvoření nadkmenového „státu“ zřejmě prosazovalo zejména u větších a mocnějších kmenů, jejichž území podle některých odhadů mohla v 9. století dosahovat třiceti

tisíc km² a mohla být obývána až sto dvaceti tisíci obyvatel. K takovýmto procesům tehdy došlo zejména u Polanů kolem jejich centra v Hnězdně, ke kterému se vážou i předhistorické legendy o původu Piastovců, pozdějších polských knížat a králů. Podle jedné z nich mělo někdy v této době dojít k vyhnání vládce Popiela a dosazení Piastů. Základ této legendy bývá někdy hledán v událostech, ke kterým mohlo u Polanů skutečně dojít v souvislosti s prosazováním mocenských vlivů a zájmů velkomoravských. Pod přímou kontrolou Velké Moravy se zřejmě ve 2. polovině 9. století za vlády knížete Svatopluka ocitla území Bobřanů, Ďadošanů, Slezanů a Opolanů ve Slezsku a Vislanů v Malopolsku, a došlo tak i k ovládnutí Krakova, i když přesný rozsah a míra velkomoravské moci nejsou známy. Se Svatoplukovou expanzí byly spojeny také christianizační pokusy a patrně i vynucený křest vislanského knížete. Krátkodobý velkomoravský vliv tak s sebou podle polských historiků patrně přinesl i urychlení státotvorných procesů na polském území.

Polsko v raném středověku

Polanské knížectví

Počátky polského státního útvaru bývají tradičně kladeny do 3. čtvrtiny 10. století. Děje se tak zejména ze dvou důvodů: zaprvé v této době docházelo ke společenským změnám, jež souvisely s prohlubováním sociální diferenciacce a s rozdělováním sociálních rolí, zadruhé potřeba stále pevnější organizace a kontroly vedla ke zdokonalování správy, které probíhalo současně s rozmachem politické moci polanského centra a jeho knížat z piastovského rodu. Prosazení právě Polanů, jejich vládců, a tedy i Velkopolska s Hnězdnem jako východiska pro proces, který vedl k utvoření jednotného státního útvaru ve větší části území současného Polska, bylo způsobeno několika příčinami: na jedné straně to byla relativní vzdálenost od silných sousedů, kteří by Polany zcela bezprostředně ohrožovali a bránili jim v expanzi, na druhé straně se však právě v polovině 10. století takovéto nebezpečí stalo možným po výrazných úspěších německého křesťanského rytířstva v Polabí. Zejména podmanění Lužice markrabětem Gerem v roce 963 postavilo před nebezpečí z této strany jak Polany, tak i Čechy. Právě český vliv zde zřejmě sehrál nezanedbatelnou úlohu: Čechy po polovině 10. století představovaly relativně stabilizovaný křesťanský státní útvar, jehož panovník hledal možné spojení k obraně před nebezpečím ze západu. Nešlo tu ovšem jen o obranu: zesílení této hrozby přišlo v okamžiku, kdy Polané zahájili svůj rychlý mocenský rozmach a sami usilovali o naplnění významných cílů, mezi které již tehdy patřil přístup k Baltu a silnější účast ve výnosné obchodní výměně s baltským zbožím. Stejně jako Praha, i Hnězdo hledalo spojení, zvláště když válka s pomořanskými Slovy nebyla pro Polany úspěšná. Polanská snaha o kontrolu nad baltskými, ba i polabskými Slovy znamenala konflikt se zájmy německého rytířstva. V kontextu těchto souvislostí tak do dějin od 60. let 10. století zřetelně vstupuje výrazněji organizovaný polanský útvar, který již obvykle nazýváme polským státem, a s ním

i první pramenně doložený piastovský kníže Měšek (Měško) I. (do 992). Ten hledal východisko jednak ve spojenectví s Čechy, jednak ve snaze naklonit si hlavní mocnosti křesťanské Evropy. Zároveň mu církevní organizace umožňovala dále upevňovat a účinněji řídit stát a výrazněji ideově podepřít jeho vznik i společenské uspořádání. Výsledkem těchto zájmů, cílů a částečně protichůdných ohledů se stala skutečnost, že křesťanství bylo přijato českým prostřednictvím. Vstupním aktem, utvrzujícím Měškovu počáteční orientaci na Prahu, byl sňatek s Dobravou (Doubravkou), dcerou českého knížete Boleslava I., v roce 965. Spolu s ní asi k Polanům přišli i křesťanští kněží. Následujícího roku došlo k oficiálnímu přijetí křesťanské víry v Polsku. Je jasné, že se v tomto okamžiku jednalo v prvé řadě o politický akt a že christianizace nebyla krátkodobým procesem, zejména u širokých lidových vrstev, jež se často stavěly na skrytý či zjevný odpor nové víře nebo ji nepřijímaly, aniž by se beze zbytku vzdávaly víry staré. Skutečná vnitřní christianizace se – podobně jako u nás – mohla protáhnout až na staletí. V 10. století však křesťanská víra podle všeho zůstala hlavně záležitostí feudální elity polského státu. Svůj hlavní a prvotní úkol ale zřejmě splnila. Od počátku se také dařilo budovat relativně nezávislou církevní organizaci: už roku 968 vzniklo první, zřejmě misijní biskupství v Poznani, podléhající formálně přímo Římu.

Jakkoli územní vývoj polanského státu není v této době jednoznačně zmapován, je jasné, že došlo k jeho rychlému rozšiřování. Schopnost dosáhnout a udržet rozsáhlý útvar vede historiky k přesvědčení, že doba Měškova tu navázala na předchozí vývoj 9.–10. století a že v této době již musel mít kníže poměrně vyvinuté mocenské nástroje, jejichž další posilování si pokračující expanze polského státu vyžádala. Měšek podnikl několik významných vojenských tažení a diplomatických kroků, které jeho postavení dále upevnily. Především zřejmě po necelých dvaceti letech skončilo spojenectví s Prahou, což bývá stavěno do souvislosti i s možnými aktivitami Slavníkovců. Kolem roku 980 tak Měšek vojensky ovládl Slezsko a poprvé ho připojil k držávám polských panovníků. Snad ještě za jeho vlády nebo záhy poté došlo k odtržení Krakova od zemí ovládaných pražskými knížaty, a toto středisko se tak

stalo součástí polského státu. Kromě Slezska a Velkopolska Měšek dále ovládal Mazovsko a zřejmě i Pomoří. Tlaku ze západu sice dokázal do značné míry vojensky vzdorovat, musel však přistoupit na uznání lenního vztahu k římskému (německému) císaři. Hrozba a ingerence z této strany ho však přiměly, aby vydáním dokumentu *Dagome Iudex* svěřil zemi pod ochranu sv. Petra, a tedy i papeže jako druhé univerzální moci tehdejšího evropského světa. Touto cestou měla být vytvořena protiváha „německému“ vlivu, aniž by tím hrozilo, že se země dostane pod skutečnou kontrolu vzdáleného Říma.

Boleslav Chrabrý a Polské království

Období prvního velkého mocenského rozmachu Polska je spojeno s vládou Měškova syna Boleslava Chrabrého (992 až 1025). Tento kníže a nakonec i první polský král dokázal nejen upevnit panovnickou moc a mocenské postavení svého státu, nýbrž ho posílil i na tehdy mimořádně důležité úrovni symbolické a prestižní. Polsko se stalo klíčovou mocí v prostoru mezi římskoněmeckou říší a Východem, promlouvalo do vnitřního vývoje všech sousedních zemí a jednoznačně upevnilo svoje samostatné postavení. Není divu, že v polské historické tradici od středověku až po nejaktuálnější současnost patří Boleslav k nejoslavovanějším panovníkům a že byl zcela samozřejmě a nezpochybnitelně pojímán i do nejužšího polského národního panteonu.

Ke klíčovým obdobím tohoto vývoje patří bezpochyby léta na přelomu tisíciletí. Dočasné oslabení císařství způsobené zápasem o trůn k tomu vytvořily stejně dobré podmínky jako následná orientace císaře Otty III. na spolupráci s Boleslavem, vnitřní krize českého a později i kyjevského státu. Zároveň se Boleslav jako křesťanský kníže stal nositelem aktivní christianizační politiky ve vztahu k pohanským kmenům, zejména v jihovýchodním Pobaltí. Sem také – částečně z jeho iniciativy – směřovala mise pražského biskupa Vojtěcha, který se do Hnězdna dostal po svém pobytu v Římě a jenž se po vyvraždění Slavníkovců již nehodlal vrátit do své české diecéze. Z Hnězdna se roku 997 vypravil k ústí Visly a zde (blízká osada nese dodnes název Świąty Wojciech) křtil okolní lid. V této

souvislosti narážíme na zmínku o osadě Gyddanyzc, což je jednak považováno za doklad, že toto místo už tehdy zřejmě bylo pod polskou kontrolou, jednak se tak v historických prame-
nech poprvé objevuje Gdaňsk. V roce 1997 to současně se sva-
tovojtěšskými oslavami v Čechách i Polsku dalo podnět k pom-
péznímu slavení milénia tohoto města. Z ústí Visly se Vojtěch
přepравil na sousední území Prusů, kde byl však záhy po vy-
stoupení ubit. Stalo se tak zřejmě v oblasti Sambie nebo poblíž
pruského střediska Truso (nedaleko dnešního Elbinka v loka-
litě Świąty Gaj). Vykoupení Vojtěchových ostatků Boleslavem
Chrabrým, jejich převoz do knížecího sídla a posléze i uznání
Vojtěcha za svatého dodalo Hnězdnu lesk a prestiž skutečné
metropole. Nad Vojtěchovými ostatky se roku 1000 uskutečnil
slavný sjezd Boleslavův s Ottou III., který v mnohém dovršil
symbolický vstup Polska mezi všeobecně uznávané křesťanské
mocnosti. Ve svých koncepcích mu Otto III. dokonce přiznával
roli jedné ze čtyř základních zemí (vedle Itálie, Galie a Germá-
nie) v rámci plánovaného univerzálního křesťanského impéria.
Při hnězdenském sjezdu potvrdil samostatnost Polska i vznik
hnězdenského arcibiskupství, jemuž byla podřízena biskupství
v Poznani, Krakově, Kolobřehu a Vratislavi. Začleněním Kra-
kovska, Slezska a Pomořan do hnězdenské církevní provincie
tak došlo i k uznání dosavadních teritoriálních zisků polského
státu.

Spojeneckému svazku s německými císaři měl však být
brzo učiněn konec. Už v době hnězdenského sjezdu začal
Boleslav vyvíjet aktivní politiku v oblastech, kam směřovaly
i zájmy obnovované říše. Tak od konce 10. století zasahoval
do událostí v Čechách, kde dal v roce 999 zajmout knížete Boles-
lava III. a kde posléze dosadil i knížete Vladivoje. Když v roce
1003 sám vtáhl do Prahy a stal se českým knížetem, rozkol
s císařem, k němuž se uchýlili Přemyslovci Oldřich a Jaromír,
propukl naplno. Již následujícího roku musel z Čech ustoupit
a vzdát se své moci nad nimi, Morava však zůstala v polských
rukou snad až do 30. let 11. století. Následující desetiletí bylo
vyplněno několika válečnými střety s císařem, jehož hlavní
bezprostřední příčinou byla Boleslavova ingerence na západě
a zasahování do sporů o uprázdněný císařský trůn po smrti
Otty III., přičemž se předmětem konfliktu stala významná teri-

toria za Lužickou Nisou. Budyšínský mír (1018) nakonec přinesl uznání polské držby Milska a Lužice a znamenal vrcholný mocenský úspěch Polska. Řada historiků však hlavní význam válek z počátku 11. století spatřuje nikoliv v dočasných územních ziscích a posílení mezinárodní prestiže Boleslava Chrabrého, nýbrž ve skutečnosti, že zřejmě výrazně přispěly k integraci území podléhajících polanským vládcům do polského státního útvaru, který se posléze sjednotil také etnicky, jazykově a kulturně, i když tato konstatování je třeba vztáhnout k elitní vrstvě tehdejší společnosti.

V aktivní vnější politice pokračoval Boleslav i po budyšínském míru. Jeho pozornost se tehdy obrátila hlavně na východ, kde opakovaně zasahoval do vývoje v Kyjevské Rusi. Vyvrcholení jeho vlády i prvního rozmachu polského státu však bylo spojeno s příznivým vývojem na západě: Boleslav využil přechodné slabosti říše v době zmatků po smrti císaře Jindřicha II. a v roce 1025 se v Hnězdně nechal korunovat na polského krále. Polský stát tak během několika desetiletí svého formování dosáhl vedle výrazných teritoriálních zisků také mnoha prestižních a do značné míry symbolických, nicméně klíčově významných úspěchů. Existence vlastní církevní provincie a královský titul panovníka činily z Polska jeden z významných evropských států.

Politický vývoj v období 1025–1138

S Boleslavem Chrabrým však tento první rychlý rozmach v zásadě skončil. Jestliže již období jeho vlády bylo spojeno s dílčími neúspěchy a ztrátami (odpadnutí Pomořan, snad již i Moravy), jeho nástupce Měšek II. (1025–1034) se musel potýkat s výraznými projevy krize státu i panovníkova postavení. Silná pozice panovníka vyvolala odpor mezi velmoži, podporovanými z Kyjeva. Měšek byl ze země vyhnán a prchl do Čech (1031), po návratu do Polska musel následujícího roku výměnou za uznání polským knížetem ze strany císaře rezignovat na titul krále.

Během několika let tak byla pozice i prestiž polského panovníka silně oslabena. Také Měškův nástupce Kazimír musel hájit knížecí stolec ve vnitřních bojích, potýkal se s odstředivý-